

УДК 551.4

ДВА ДЕСЯТИЛІТТЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ПРОБЛЕМ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ ПРИРОДИ

Кукурудза С. І.

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. П.Дорошенка, 41, м. Львів, 79000, Україна*

Кафедра раціонального використання природних ресурсів і охорони природи (РВПР і ОП) географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка створена наказом ректора № 658 від 20 квітня 1988 р. для підготовки висококваліфікованих фахівців у різних галузях природокористування й охорони природи. Висвітлено головні напрями роботи співробітників кафедри за два останні десятиліття.

Ключові слова: кафедра, навчально-наукова і виховна робота, навчально-виробничі практики, монографії, підручники, навчально-методичні посібники.

Організаційна робота. Науково-педагогічну діяльність кафедра розпочала таким складом: доктор економічних наук, професор Юрій Туниця – завідувач кафедри, кандидат географічних наук, доцент (з 2000 р. – професор) Семен Кукурудза; кандидати географічних наук асистенти (згодом – доценти) Мирослав Білецький, Наталя Бойкова, Павло Штойко. У перші роки становлення на кафедрі за сумісництвом працювали відомі вчені: доктор біологічних наук, почесний доктор Зволеньського технічного університету, професор Степан Стойко; академік УААН, професор Федір Палфій; доктор географічних наук, професор Георгій Бачинський; доктор фізико-математичних наук, професор Володимир Лебединець; доктор медичних наук, професор Алік Маненко; доктор юридичних наук, професор Світлана Кравченко; доктор біологічних наук, старший науковий працівник Платон Третьак; кандидат

геолого-мінералогічних наук, начальник державного управління екологічної безпеки у Львівській області Віктор Огоноченко.

У 1989 р. з Одеського університету прибув кандидат (з 1996 р. – доктор) географічних наук, доцент (з 2000 р. – професор) Іван Волошин; у 1996 р. з Львівського лісотехнічного університету – кандидат філософських наук, доцент Микола Назарук; у 1992 р. з Ботанічного саду університету – асистент (з 2001 р. кандидат географічних наук, з 2003 р. – доцент) Богданна Сенчина. Всі вони випускники географічного факультету Франкового університету, які деякий час працювали згідно з наказом, а згодом обрані на викладацькі посади за конкурсом.

Викладацький колектив кафедри поступово поповнили випускники аспірантури – Любомир Білоус, Ігор Рожко, Ірина Койнова, Оксана Перхач; кандидатські дисертації захистили Марія Сиротюк і старший науковий співробітник кафедри Федір Кіпчач. Натомість на інше місце праці перейшли проф. Ю. Туниця (у 1993 р. обраний ректором Львівського лісотехнічного інституту), доц. М. Білецький (повернувся на кафедру економічної географії), доц. Н. Бойкова виїхала в Російську Федерацію.

На час двадцятилітнього ювілею штатна чисельність науково-педагогічного та допоміжного персоналу кафедри становить 16 осіб: завідувач кафедри професор С. Кукурудза, професор І. Волошин, доценти М. Назарук, П. Штойко, М. Сиротюк, Б. Сенчина, І. Койнова, І. Рожко, О. Перхач, Ф. Кіпчач, асистенти Л. Білоус, Н. Блажко, завідувач лабораторії екологічної експертизи П. Теліш, старші лаборанти Д. Крук, Л. Безручко, лаборант Г. Ковальчук.

При кафедрі діє аспірантура. На стаціонарній формі навчаються аспіранти Т. Мельник, Я. Хауляк, Т. Коберніченко, Г. Білик, Т. Гурська, на заочній – А. Банера, Д. Ковпак, Л. Безручко, М. Лемак. Кандидатські дисертації готують пошукувачі наукового ступеня Д. Крук, В. Грех, І. Мезенцева.

Навчальний процес. Кафедра раціонального використання природних ресурсів і охорони природи готує 150 студентів, зокрема 68 географів і

82 менеджера. Вона є випусковою зі спеціальності 8.070500 "Географія" (спеціалізація – "Раціональне використання природних ресурсів і охорона природи"), а з 1997 р. – ще зі спеціальності 8.050200 "Менеджмент організацій" (спеціалізація – "Менеджмент природоохоронної діяльності"). Підготовку здійснюють за програмами бакалавра, спеціаліста (до 2010 р.) і магістра.

Кафедра забезпечує викладання кількох нормативних курсів для спеціальності "географія": "Біогеографія" (проф. С. Кукурудза), „Використання природних ресурсів і охорона природи" (проф. І. Волошин), "Основи екології" (доц. М. Назарук), "Географічне прогнозування" (доц. П. Штойко).

Викладачі кафедри розробили і читають чимало спецкурсів: "Методологія й організація наукових досліджень" (проф. С. І. Кукурудза); "Екологічне картографування" (проф. І. М. Волошин); "Агроекологія та охорона земель", "Екологічна безпека поселень", "Екологічно депресивні регіони" (доц. Ф. Я. Кіпчач); "Проблеми збалансованого розвитку" (доц. І. Б. Койнова); "Соціоекологія", "Екологічні проблеми Львова" (доц. М. М. Назарук); "Охорона вод", "Методика природоохоронного проектування", "Геоікологічна експертиза проектів" (доц. О. Р. Перхач); "Екологізація виробництва", "Екологічний туризм" (доц. І. М. Рожко); "Охорона біотичного різноманіття", "Заповідна справа", "Екологічні проблеми євроінтеграції України" (доц. Б. В. Сенчина); "Охорона атмосфери", "Поновлювані джерела енергії", "Переддипломний семінар" (доц. М. І. Сиротюк); "Екологічні проблеми регіонів", "Історичне ландшафтознавство, "Концепції природознавства" (доц. П. І. Штойко); "Екологічний моніторинг", "Екологічні проблеми промисловості", "Нормативне забезпечення природоохоронної діяльності", "Природоохоронне інспектування" (асист. Л. Б. Білоус); "Економіка природокористування", "Меліорація і рекультивація ландшафтів", "Проблеми євро регіонів в Україні" (асист. Н. Б. Блажко).

Підготовка фахівців нової спеціальності "менеджмент організацій" зумовила необхідність розробки нових нетрадиційних для географів курсів і

спецкурсів. Серед них: “Основи економічної екології” (проф. Ю. Туниця, доц. І. М. Рожко); “Екологічна експертиза” (проф. І. Волошин); “Організація природоохоронної діяльності” (проф. С. Кукурудза, доц. Ф. Я. Кіпчач); “Філософські проблеми взаємодії людини і природи” (доц. М. Назарук); “Нетрадиційні джерела енергії”, “Інноваційна діяльність в галузі” (доц. М. Сиротюк); “Основи екологічної політики” (доц. П. Штойко); “Трансформація природного довкілля”, “Менеджмент природоохоронної діяльності” (доц. І. Койнова); “Утилізація відходів”, “Екологічні технології” (доц. І. Рожко); “Урбоекологія”, “Екологічний аудит”, “Планування природоохоронних територій” (доц. Б. Сенчина); “Гідроекологічні проблеми суходолу” (проф. С. Кукурудза, доц. О. Перхач); “Організація праці менеджера” (доц. О. Перхач); “Екологічна метризація”, “Екологічна стандартизація”, “Екологічне інспектування” (асист. Л. Білоус).

Навчально-виробничі практики. Навчальним планом підготовки випускників кафедри передбачено проходження навчально-виробничих практик:

- для спеціалізації ”Рациональне використання природних ресурсів і охорона природи”: загальногеографічна міжзональна (1курс), комплексна навчальна фізико-економіко-географічна (2 курс), виробнича (3, 4, 5 курси), педагогічна (4 курс), переддипломна (5 курс), асистентська (5 курс – магістри);
- для спеціалізації ”Менеджмент природоохоронної діяльності”: краєзнавча, навчальна природоохоронна (1 курс), комплексна практика з природоохоронної діяльності (2 курс), виробнича (3, 4, 5 курси), педагогічна (5 курс), асистентська (5 курс – магістри).

Краєзнавча практика має на меті дослідження природних ресурсів, природознавчих та історико-культурних об’єктів, основних екологічних проблем Західного регіону України. Основні маршрути пролягають через Карпати, Поділля, Полісся, Розточчя.

Навчальна природоохоронна й загальногеографічна міжзональна практики охоплюють як Західний регіон України, так і території Придніпров'я, Причорномор'я, Криму. На цих практиках студенти ознайомлюються з природно-ресурсним потенціалом і особливостями його використання в різних природних зонах України, відвідують природні заповідні об'єкти, вивчають основні екологічні проблеми, що виникають унаслідок промислового і сільськогосподарського виробництва. Студенти ознайомлюються з історико-культурними та рекреаційними територіями й об'єктами.

На другому курсі комплексна практика з природоохоронної діяльності відбувається у три етапи. Під час першого студенти вивчають роботу організацій, котрі управляють природоохоронною діяльністю на місцевому рівні. Другий етап зорієнтований на вивчення природних особливостей та екологічного стану ландшафтів Чорногірського масиву Українських Карпат під час стаціонарних і маршрутних досліджень. Третій етап присвячений детальному дослідженню екологічних проблем промислових об'єктів.

Комплексну фізико-економіко-географічну практику для студентів географів проводять у Львові, Єзуполі (Івано-Франківська область) і в околицях Ворохти на Чорногірському географічному стаціонарі. Вона налічує 10 розділів, на яких студенти детально вивчають методи географічних досліджень і безпосередньо досліджують природні та виробничі об'єкти.

За матеріалами практик студенти аналізують причини виникнення різноманітних екологічних проблем, розробляють рекомендації щодо їхнього вирішення.

Наукова і науково-методична робота. З часу заснування кафедри викладачі, наукові працівники, аспіранти значну увагу приділяють науковій роботі, яку здійснюють у кількох напрямках.

Наприкінці 80-х років науковців кафедри охоче запрошували до складу екологічних експертних комісій. Завдяки цьому вдалося уникнути негативних

наслідків від майбутньої діяльності при завершенні будівництва таких екологічно небезпечних об'єктів, як Пістрялівська РЛС, Радохівський біохімічний завод, деяких шахт Львівсько-Волинського вугільного басейну. Працівники кафедри разом з іншими фахівцями обґрунтували доцільність реконструкції Бурштинської ТЕС.

На початку 90-х років значно зросла кількість замовлень на виконання держбюджетних і госпдоговірних тем. Виникла потреба структурного оформлення підрозділу кафедри, який організував би виконання таких замовлень. Незабаром його було утворено і він отримав статус науково-дослідної лабораторії „Рационального природокористування”, яку очолив ст. наук. с. Б. Невелюк. Науковими співпрацівниками лабораторії працювали: кандидат сільськогосподарських наук Г. Карпенко, Н. Дмитерко, Н. Гумницька. Посаду доцента-дослідника кафедри обіймав спочатку доцент Є. Цурик (нині д. біол. наук., професор Національного лісотехнічного університету України), а згодом канд. екон. наук М. Нижник, нині науковий працівник одного з наукових інститутів Великої Британії. До виконання наукових тем залучали фахівців інших кафедр, факультетів, вищих навчальних закладів.

Виникла потреба в кооперації різних галузевих фахівців, котрі сприятимуть розв'язанню проблем екологічної тематики. Завідувач кафедри проф. Ю. Туниця виступив щодо цього з ініціативою, а колектив доклав зусиль, щоб кафедра стала організаційним ядром створення спочатку Інституту регіональних екологічних проблем (ІРЕП), а згодом – Міжнародного інституту-асоціації регіональних екологічних проблем (МІАРЕП).

Співпраця з ученими зарубіжних університетів дала змогу організувати кілька міжнародних науково-практичних конференцій і симпозіумів, опублікувати три збірники наукових праць, а також брати участь у розробленні міжнародних проектів для нашого міста: „Енергоконцепція Львів – 2000”, „Водопостачання і очистка стічних вод Львова” та ін.

Співробітники кафедри у співпраці з Інститутом екології Карпат НАН України приділяли належну увагу науковому обґрунтуванню мережі природно-заповідного фонду в Західному регіоні України. Цей напрям наукової роботи очолював професор С. Стойко. Створення національних парків „Яворівського”, „Ужанського”, „Сколівські Бескиди”, а також Надсянського регіонального ландшафтного парку стало реалізацією наукових зусиль багатьох творчих колективів та адміністрацій областей і районів.

Наукова робота на кафедрі триває. Це засвідчує успішний захист дисертацій: докторської – доцентом І. Волошиним (1996) кандидатських – Б. Колісником (1994), О. Гнаткович (1995), М. Сиротюк (1997), І. Койною (1999), О. Федунь (1999), В. Мельник (1999), І. Рожком (2000), Б. Сенчиною (2001), Ф. Кіпчачем (2001), М. Рутинським (2002), М. Лепким (2003), О. Ільїною (2006), Л. Матвійчук (2008).

Викладачі і співробітники кафедри активно займаються науково-дослідницькою діяльністю, беруть участь у роботі наукових конференцій і семінарів, публікують результати своїх досліджень, залучають студентів до наукової роботи. При кафедрі постійно діє науковий семінар з актуальних проблем раціонального використання природних ресурсів і охорони природи та менеджменту природоохоронної діяльності. На високому рівні відбувається методична робота, всі дисципліни мають належне методичне забезпечення, яке постійно оновлюють і вдосконалюють.

Кафедра розвиває такі наукові напрями досліджень: еколого-географічні та еколого-економічні проблеми природокористування (професори С. Кукурудза, І. Волошин, доценти М. Сиротюк, І. Рожко, І. Койнова); моніторинг, метризація та екологічна оцінка ландшафтних систем (професори С. Кукурудза, І. Волошин, доценти Б. Сенчина, Ф. Кіпчач); екологічні та соціоекологічні проблеми (професори І. Волошин, С. Кукурудза, доценти М. Назарук, О. Перхач); біогеографічні та гідроекологічні дослідження

(професор С. Кукурудза, доценти Б. Сенчина, М. Сиротюк, О. Перхач); антропогенна трансформація ландшафтів (професор С. Кукурудза, доценти П. Штойко, Ф. Кіпчач, І. Койнова, І. Рожко, асистенти Л. Білоус, Н. Блажко); історико-географічні дослідження (доценти П. Штойко, М. Назарук, О. Перхач, професор С. Кукурудза).

На кафедрі кандидатські дисертації готують дев'ять аспірантів і три здобувачі наукового ступеня. Коло їхніх наукових інтересів дуже широке – природні ресурси (лісові, біотичні), природно-ресурсний потенціал, стан перезвожених ландшафтних систем, екологічний стан окремих регіонів України й українсько-польського прикордоння.

Викладачі кафедри раціонального використання природних ресурсів і охорони природи опублікували близько 700 наукових праць, зокрема 19 монографій, 3 підручники, 38 навчальних і навчально-методичних посібників, у тім числі з грифом МОН України – 8.

Монографії:

1. *Волошин І.* Ландшафтно-екологічні основи моніторингу. – Л.: Простір М, 1998. – 356 с.
2. *Волошин І. М., Лепкий М. І.* Еколого-географічні проблеми урбосистем Волинської області: Монографія. – Л.: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 241 с.
3. *Генсірук С., Нижник М.* Географія лісових ресурсів України. – Л.: Світ, 1995. – 122 с.
4. *Льїна О.В., Кукурудза С.І.* Болотні геокомплекси Волині: Монографія. – Л.: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 242 с.
5. *Кіпчач Ф.* Депресивні регіони України: екологічна компонента. Монографія. – Л.: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 288 с.
6. *Кіпчач Ф. Я., Кукурудза С. І.* Метризація екологічного стану земельних ресурсів лісостепових ландшафтів. – Л.: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 119 с.

7. *Кукурудза С. І., Гумницька Н. О., Нижник М. С. та ін.* Моніторинг природних комплексів. – Львів, 1995. – 144 с.
8. Професор Каленик Геренчук / Упор. і автор передньої статті *С. Кукурудза*. – Л.: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – 343 с.
9. *Стойко С. М., Гадач Е., Шимон Т., Михалик С.* Заповідні екосистеми Карпат. – Л.: Світ, 1991. – 248 с.
10. *Стойко С.* (у співавторстві). Природа Карпатського національного природного парку. – К.: Наук. думка, 1993. – 215 с.
11. *Стойко С. М.* (у співавторстві). Раритетні фітоценози західних регіонів України // Регіональна Зелена Книга. – Л.: Поллі, 1998. – 189 с.
12. *Стойко С. М.* Система схорони природи у верхів'ї басейну Дністра. – Л.: Меркатор, 2004. – 55 с.
13. *Стойко С. М.* (у співавторстві). Раритетний фітогенофонд західних регіонів України (созологічна оцінка й наукові засади охорони). – Л.: Ліга-Прес, 2004. – 232 с.
14. *Ужанський* національний природний парк. Поліфункціональне значення // За ред. *С. М. Стойка*, – Л.: Меркатор, 2007 – 306 с.
15. *Туниця Ю. Ю.* Екологічна Конституція Землі. Ідея. Концепція. Проблеми. – Л.: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 298 с.
16. Листування Степана Рудницького // Вступне слово, упорядкування, примітки *Штойка П. І.* – Л.: НТШ, 2006. – 435 с.
17. Степан Рудницький. Життєписно-бібліографічний нарис. (упорядник і автор передмови *П. Штойко*). – Львів. НТШ, 1997. – 183 с.
18. Степан Рудницький. Політична географія України. (упорядник і автор передмови *П. Штойко*) – Львів. НТШ, 1999. – 279 с.
19. *Breymayer A., Bural' M., Gii M., Niewradomski Z., Stoyko S., Winnicki T.* The East Carpathians Biosphere Reserwe. Warszawa: The National UNESCO-MAB Committee of Poland. – 1999. – GIP.

Наукові збірники:

1. Проблеми екологічної освіти і виховання / Зб. наук.-метод. праць. – Л.: Тезаурус, 1993. – 210 с.
2. Шляхи вирішення проблем природного середовища і розвитку прикордонних територій України, Польщі, Словаччини. – Львів–Брошнів: Таля, 1995. – 250 с.
3. Регіональні екологічні проблеми. – Люблін: У-т Марії Кюрі-Склодовської, 1996. – 214 с.

Підручники:

1. *Туниця Ю.* (у співавторстві). Основи економічної теорії. – Т.: АТ „Тарнекс”, 1993. – 686 с.
2. *Кукурудза С. І.* Біогеографія. – Л.: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2006.– 504 с.
3. *Назарук М. М.* (у співавторстві). – Промислова екологія. – Л.: Укр. академія друкарства, 2006. – 547 с.

Навчальні посібники з грифом МОН України:

1. *Бачинський Г., Назарук М., Стойко С.* та ін. Основи соціоекології: Навч. посібник / За ред. Г. О. Бачинського. – К.: Вища шк., 1995. – 238 с.
2. *Кукурудза С.* Гідроекологічні проблеми суходолу: Навч. посібник – Л.: Світ, 1999. – 232 с.
3. *Кукурудза С. І., Перхач О. Р.* Використання та охорона водних ресурсів: Навч. посібник. Л.: ВЦ ЛНУ ім.І.Франка, 2008 (у друці). – 342 с.
4. *Назарук М.* Основи екології та соціоекології: Навч. посібник – Л.: Афіша, 1999. – 256 с.
5. *Назарук М. М., Сенчина Б. В.* Практикум із основ екології та соціоекології: Навч. посібник. – Л.: Афіша, 2000. – 116 с.
6. *Назарук М. М., Койнова І. Б.* Екологічний менеджмент. Запитання та відповіді: Навч. посібник. – Л.: Еней, 2004. – 216 с.
7. *Сиротюк М. І.* Поновлювані джерела енергії: Навч. посібник. – Л.: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 248 с.

Словники:

1. *Туниця Ю.* (у співавторстві). Економічний словник. – К.: Феміда, 1995. – 404 с.
2. *Назарук М.* Соціоекологія. Словник-довідник. – Л.: ВНТЛ, 1998. – 172 с.

Студентська наукова робота. Керівництво студентською науковою діяльністю здійснюють в процесі підготовки курсових, дипломних і магістерських робіт. При кафедрі діє екологічний студентський науковий гурток. Співкерівники гуртка – доценти І. Рожко, І. Койнова, Б. Сенчина.

Мета роботи гуртка полягає в дослідженні екологічних проблем Західного регіону України та пошуку шляхів їхнього розв'язання. Інтереси діяльності екологічного гуртка охоплюють також територію сусідніх країн – Польщі, Білорусі, Словаччини, Угорщини, Румунії.

Активні учасники гуртка – студенти Т. Чаус, Н. Волошин, Н. Бриндак, Я. Ільчишин, А. Нога, М. Миган, А. Польова, Т. Ханіна, Я. Климок, І. Мельник, О. Ленько, М. Олійник, Ю. Припутень, О. Микичак, В. Качур. Студенти Н. Бриндак, Н. Волошин, М. Габа, Я. Ільчишин, Я. Климок, Т. Князь, О. Ленько, І. Мельник, А. Нога, В. Худоба та ін. – опублікували тут свої перші наукові розвідки.

Кафедра РВПР і ОП має відповідну матеріально-технічну базу і кадрове забезпечення, яке відповідає вимогам підготовки спеціалістів цього профілю. При кафедрі створено **лабораторію екологічної експертизи**, на базі якої студенти, аспіранти та викладачі матимуть змогу виконувати лабораторні аналізи якості води та атмосферного повітря.

Випускники кафедри працюють у державних природоохоронних органах, забезпечуючи управління природними ресурсами та охороною природи, а також у природно-заповідних установах, навчальних закладах різного рівня акредитації, туристичних фірмах, промислових та агропромислових підприємствах, органах контролю за дотриманням природоохоронного законодавства та в інших структурах.

Кафедра РВПР і ОП підтримує партнерські відносини з Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища у Львівській області, Інститутом екології Карпат НАН України, національними природними парками – Карпатським, Гуцульщиною, Яворівським, Шацьким, Карпатським біосферним заповідником, заповідником „Розточчя”, регіональним ландшафтним парком ”Знесіння”, численними вищими навчальними закладами та громадськими організаціями України. Укладено угоди щодо співпраці з Католицьким університетом (м. Люблін РП Польща, Вищою школою екології та управління (м. Варшава РП Польща).

Своє повноліття кафедра РВПР і ОП відзначає набутим досвідом і реальними здобутками у навчальній, науковій і виховній роботі та непереборним бажанням прислужитися своєму народові шляхом підготовки висококваліфікованих фахівців для природоохоронних структур, навчальних і наукових установ, натхненних дослідників і захисників природи, свідомих патріотів України.

TWO DECADES OF TRAINING OF THE SPECIALISTS IN THE FIELD OF NATURE USEAGE AND NATURE PROTECTION

S. Kukurudza

*Ivan Franko National University of Lviv,
Doroshenko Str., 41, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

The Chair Of The Natural Resources Rational Usage and Nature Protection (NRRU and NP) on the Geography Faculty of the National University by Ivan Franko was founded by the order of the rector No. 658 of April 20, 1988 for the preparation of high-qualified specialists in the different fields of nature usage and natural

protection. Main directions of the Chair members activities during the last two decades are described.

Key words: Chair, scientific and educational work, educational and production trainings, scientific books, copybooks, manuals.

ДВА ДЕСЯТИЛЕТИЯ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ПРОБЛЕМАМ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ И ОХРАНЫ ПРИРОДЫ

Кукурудза С. И.

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. П. Дорошенко, 41, г. Львов, 79000, Украина*

Кафедра рационального использования природных ресурсов и охраны природы географического факультета Львовского национального университета имени Ивана Франко образована приказом ректора № 658 от 20 апреля 1988 г. для подготовки высококвалифицированных специалистов разных отраслей природопользования и охраны природы. Освещено главные направления работы сотрудников кафедры за два последние десятилетия.

Ключевые слова: кафедра, учебно-научная и воспитательная работа, учебно-производственные практики, монографии, учебники, учебно-методические пособия